

De betekenis van de bedrijfskolom bos- en hout voor de Nederlandse economie

Bossen vervullen diverse functies. Daarvan is de houtproductiefunctie voor zowel de economie van het bosbedrijf zelf als voor het overige bedrijfsleven in de bedrijfskolom van groot belang.

Doel van deze notitie is inzicht verschaffen in de betekenis die de bedrijfskolom bos- en hout voor de Nederlandse economie heeft waar het gaat om het aantal bedrijven, de daarin werkzame personen, de grondstofinzet, de produktie, de omzet en het aandeel inlands hout in het grondstofpakket.

In deze notitie wordt inzicht gegeven in de bedrijfskolom, daarbij "de boom" volgend van boomzaad tot eindprodukt. Instandhouding en verbetering

van de bedrijfskolom via zogenaamde ketenaanpak waarbij de bedrijfskolom wordt doorgelicht en op onderdelen actie wordt ondernomen vindt ondermeer ook erkenning in het regeringsstandpunt inzake het Bosbeleidsplan.

In dit overzicht vormt hout uit Nederlandse bossen het uitgangspunt; hoewel een zuivere scheiding tussen hout afkomstig uit Nederlandse bossen en hout afkomstig uit het buitenland niet altijd scherp te maken valt.

De keten van zaad tot eindprodukt omvat:

1. de boomzaadhandel;
2. de bosplantsoenkwekers;
3. de bosplantsoenhandel;
4. de rentmeesters;
5. de machine-, gereedschap- en werkkledinghandel;
6. de bosbouwambachtbedrijven;

7. de bosbedrijven;
8. de inlands rondhouthandel;
9. de rondhout-transportbedrijven;
10. de zagerijen;
11. de emballage- en palletindustrie;
12. de houtimpregneerbedrijven;
13. de papier- en kartonindustrie;
14. de klompenmakerij;
15. de spaanplaat- en vezelindustrie;
16. de fineerbedrijven.

Het overzicht pretendeert niet geheel volledig te zijn. Faciliterende instellingen in het bedrijfsleven onderzoek voorlichting en onderwijsveld zoals branche organisaties, vakbonden, DLO instituten, IKC's en IPC's blijven buiten beschouwing. Het geeft echter wel een indruk van het scala van bedrijven, die in hun economisch functioneren afhan-

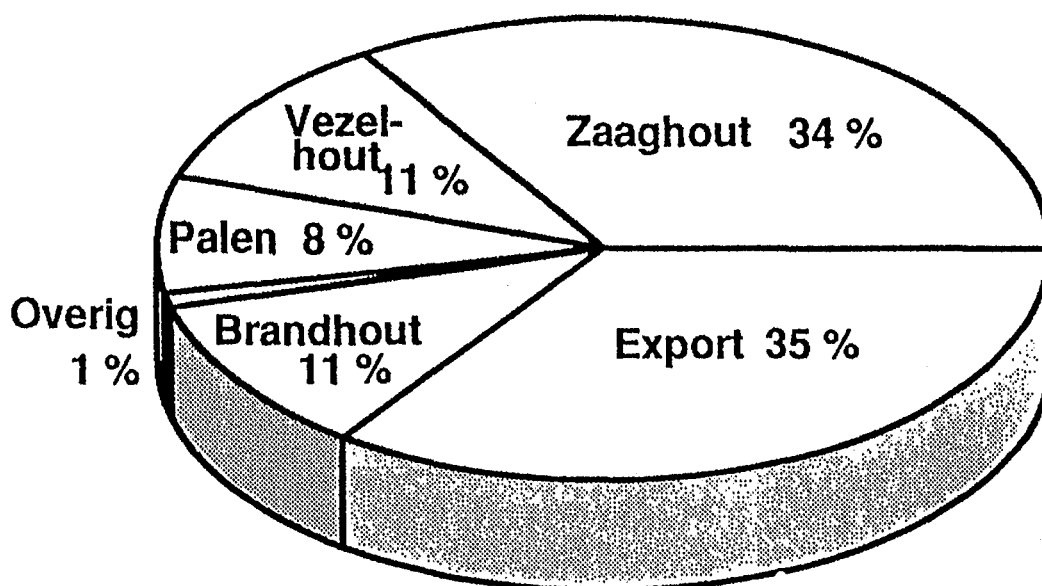
Sector	Aantal bedrijven	Aantal werkzame personen Zelfstandigen en personeel	Grondstof inzet, produktie en omzet	Aandeel inlands hout in grondstofpakket
TOELEVERINGSSECTOREN AAN HET BOSBEDRIJF				
1. boomzaadhandel (1993)	5	10	omzet onbekend	
2. bosplantsoenkwekers (1993)	aantal 1150 -/ 2000 ha kwekerij areaalbos- en haagplantsoen	1400	omzet f 60 mln. waarvan circa 75% verkregen uit export	
3. bosplantsoenhandel (1993)	20	80	omzet f 40 mln.	
4. rentmeester (1993)	48	80	omzet onbekend	
5. machine-, gereedschap- en werkkleding (1993)	200 importeurs en lokale dealers	500	omzet onbekend	
6. bosbouwambachtbedrijven (aannemers van boswerk (1993))	400	600	omzet onbekend	

Aannemers van boswerk werken zowel voor bosbedrijven voor andere aannemers en voor de afnemers van produkten van produkten van de bosbedrijven, de rondhouthandel waarmee een deel van de aannemerij geïntegreerd is.

Nationaal

Bestemming Nederlandse houtoogst - 1992

Totaal 1,4 miljoen m3 met schors

Bron: FAO

kelijk - of in ieder geval mede afhankelijk - zijn van de bosbedrijven. Zij hebben allen economische/ commerciële belangen bij hout en bos.

De bedrijfskolom nader beschouwd

De hierna volgende opsommingen van bedrijven, zegt op zich nog niets omtrent het gewicht dat daaraan moet worden toegekend. Teneinde daar meer inzicht in te geven volgt in onderstaande tabel een globale uitwerking van

de bedrijfskolom naar het aantal bedrijven, aantal werkzame personen, grondstof inzet/omzet, productie en aandeel inlands hout in het grondstofpakket.

Bosboomzaadhandel

De bosboomzaadhandel levert in hoofdzaak door haar zelf ingezamelde respectievelijk opgekochte boomzaden aan bos- en haagplantsoenkwekers (sector 2). Een belangrijk deel van de zaden, afkomstig uit zowel binnen- als buitenland, wordt geëxporteerd.

Levering van boomzaden van het bosbedrijf komt sporadisch voor. De bosboomzaadhandel is vaak geïntegreerd met de bosplantsoenhandel/sector.

Bosplantsoenkwekers

Van het in Nederland gekweekte plantsoen wordt 70 tot 75% geëxporteerd. Van de binnenlandse afzet met een productiewaarde van f 10 à 15 miljoen wordt althans toen er nog een herbebossingsbijdrage gold naar schatting f 6 à f 8 miljoen afgenomen

door binnenlandse bosbedrijven ten behoeve van de bosaanleg. Grote afnemers zijn de Afdeling Zaad en Plantsoenvoorziening van het Staatsbosbeheer als in koper voor de rijksoverheid en de bosgroep Salland-Twente (centrale inkoop voor de bosgroepen als regionale en lokale coöperaties van bosbedrijven). De rest van de binnenlandse plantsoenafzet is bestemd voor landschapsbouw, onderzetstamcultuur en kerstboomteelt buiten bosverband. Van de kwekers van bos- en haagplantsoen zijn circa 350 bedrijven aangesloten bij de Nederlandse Algemene Keuringsdienst van Bloemisterijen, Boomkwekerijgewassen NAKB (die bedrijven hebben overigens ook andere teelten dan bos- en haagplantsoen).

Slechts die bedrijven die gewassen telen die in het betreffende besluit van de NAKB zijn vermeld dienen zich bij de NAKB aan te sluiten.

Voor de sector bosplantsoen zijn dit onder meer kwekers van de volgende voor de bosbouw belangrijke boomsoorten: beuk, berk, eik, esdoorn, populier, den, douglas, lariks en spar.

70% van het de kwekerijen verlatende plantsoen dat bestemd is voor zowel buiten- als binnenland wordt verkocht via de plantsoenhandel en ruim 25% van de omzet via directe levering aan de eindgebruiker zoals de boseigenaar.

De plantsoenhandel is voor een deel onderdeel van de boomzaadhandel en voor een deel onderdeel van de plantsoenkwekerij.

Rentmeesters

Rentmeesters zijn in het belang van hun opdrachtgevers (principaal) belast met het beheer van onroerende zaken in het landelijk gebied zoals landgoederen en buitenplaatsen met bossen, landbouwgronden en natuurterreinen.

De sector kent rentmeesterskantoren met rechtspersoonlijkheid met meerdere rentmeesters per kantoor en éénmansbedrijven.

Machine-, gereedschap- en werkkleding

De machine- en gereedsschaps-handel voor de bosbouwsector (bosbedrijven en bosbouwambachtbedrijven) en de groenvoorzieningssector (de zogenaamde professionele markt) is sterk verweven met de handel (detailhandel, lokale dealers) in tuinonderhoud en hobbygereedschap (de hobbymarkt).

Dit geldt vooral voor motorzagen. De omzet in aantal en geldvolume van deze zagen op de hobbymarkt is groter dan de omzet op de professionele markt.

Een aantal importeurs van motorzagen, bosmaaiers en andere bosbouwmachines (vooral houtoogstmachines) die in ons land niet worden gefabriceerd zet zijn merkproducten af via een landelijk dekkend net van lokale dealers.

Het aantal geïmporteerde benzinemotorzagen bedroeg afgerond ongeveer in 1992 9000 (in 1991 13900). Terreinvoertuigen worden door de bosbedrijven betrokken via de reguliere handel in bedrijfsauto's. De sector kent verder een beperkt aantal (in feite maar enkele) bedrijven die zich toeleggen op de verkoop van werkkleding en veiligheidsuitrusting voor de bosbouw.

Bosbouwambachtbedrijven

De bosbouwambachtbedrijven (400) zijnde aannemers van boswerk bevinden zich op het snijvlak van toeleveringsbedrijf van diensten aan bosbedrijven (vergelijkbaar met loonwerk in de landbouw) en van dienstverlening aan bedrijven die de producten van de bosbedrijven zoals hout afnemen op aannemingsbasis.

In het eerste geval is een bosbedrijf opdrachtgever. In het tweede geval een andere aannemer of een rondhoutkoper (handel of rondhoutverwerker).

Van de 400 bedrijven die bij het Bosschap zijn aangesloten zijn ongeveer 300 bedrijven éénmansbedrijven, hoofdzakelijk werkzaam in de velling (houtoogst) en deels in rondhoutverwerking, bosonderhoud en bosaanleg. Tot deze categorie behoren ook rondhoutexploiterende bedrijven die tevens als houthandelaar (zie onder 8) optreden.

Bosbedrijven

Nederland bezit 340.000 ha bos, waarvan ongeveer 240.000 ha als produktiebos wordt omschreven.

Bij het Bosschap is 240.000 ha geregistreerd (bezittingen van 5 ha en meer) dat als volgt over de diverse eigendoms categorieën is verdeeld:

	Aantal	Oppervlakte
1. Particulieren	1.272	52.270
2. Gemeenten	348	41.538
3. Provincies/Prov.bedrijven	24	4.125
4. Staatsbosbeheer (LNV)	1	75.675
5. Overig rijk	23	23.406
6. Waterschappen	23	1.101
7. Prov. Landschappen en Natuurmonumenten	12	30.106
8. Stichtingen en Verenigingen	147	7.427
9. Recreatieschappen	25	2.442
	1.875	238.090

Nationaal

Productie en verbruik van hout en houtproducten - 1992

	Productie x 1.000	Verbruik x 1.000	Zelfvoorziening In %
Zaag- / fineerhout (m3)	613	817	75
<i>w.v. Naaldhout</i>	<i>224</i>	<i>264</i>	<i>85</i>
<i>w.v. Loofhout</i>	<i>350</i>	<i>553</i>	<i>63</i>
Gezaagd hout (m3)	420	3.306	13
<i>w.v. Naaldhout</i>	<i>155</i>	<i>2.454</i>	<i>6</i>
<i>w.v. Loofhout</i>	<i>265</i>	<i>852</i>	<i>31</i>
Triplex en flneer (m3)	35	611	6
Vezelhout (m3)	?	198	?
<i>w.v. Naaldhout</i>	<i>417</i>	<i>153</i>	<i>273</i>
<i>w.v. Loofhout</i>	<i>?</i>	<i>45</i>	<i>?</i>
Spaan- en vezelplaten (m3)	75	950	8
Pulp (ton)	135	796	17
Papier en karton (ton)	2.835	3.160	90
Hout en houtproducten (m3 r.e.) *)	1.097	14.086	7,8

*) Exclusief brandhout en oud papier

Bron: CBS/SBH

De overige 100.000 ha (sterk versnipperd bezit in kleinere bezits-eenheden) bevindt zich nage-noeg uitsluitend in particuliere handen.

Het terreinpersoneel bij de bos-bedrijven bestaat uit 1.800 personen. Het overige personeel zoals leidinggevend en e.d. be-draagt naar schatting 400 à 500 personen.

De totale houtoogst uit het Ne-derlandse bos bedraagt jaarlijks

(1992) 1,1 miljoen m³ rondhout zonder schors met een omzetvo-lume in geld van f 50 miljoen. Dit is 8% van het totale verbruik van hout en houtproducten (exclu-sief oud papier) in Nederland, dat in 1992 omgerekend in rond-hout (r.e. rondhout-equivalent) 14 miljoen m³ bedroeg. De rest, 92% is dus import (zie de ta-bel produkten en verbruik van hout en houtproductie 1992 en de tabel bestemming Neder-

landse houtoogst 1992).

Het rijksbeleid met betrekking tot de bosbouw (Bosbeleidsplan ministerie van Landbouw, Natuur-beheer en Visserij en Houtvoorzie-ningsplan ministerie van Econo-mische Zaken) voorziet in een verhoging van de eigen voorzie-ning van Nederland met hout en houtproducten tot 17% van de be-hoeft in het begin van de volgen-de eeuw en tot 25% medio vol-gende eeuw.

**Afnemers van het bosbedrijf
De sectoren handel en transport**

Sector	Aantal bedrijven	Aantal werkzame personen. Zelfstandigen en personeel	Grondstofinzet productie en omzet	Aandeel inlands hout in grondstof pakket
8. Inlands rond houthandel (1993)	50	300	omzet 70 mln	
9. rondhout-transport-bedrijven (1993)	35	130	omzet 30 mln	

Inlands rondhouthandel

Van de totale in het Nederlandse bos geogoste hoeveelheid rondhout (1,4 miljoen m³ met schors) wordt naar schatting 80% verkocht via de rondhouthandel.

De inlands rondhouthandel onderscheidt zich duidelijk van de importhandel van hout. De importhandel bestond in 1993 uit 400 bedrijven met 8.000 werkende personen (zelfstandige ondernemers en personeel) met een omzet van f 3.600 miljoen.

De importhandel is de belangrijkste leverancier van bouw- en constructiehout. Het in Nederland voortgebrachte zaaghout, wordt voornamelijk afgezet in de pallet- en emballage industrie en als damwand in de grond-, weg- en waterbouwsector.

De rondhoutverwerkende bedrijven

De belangrijkste rondhoutverwerkende sectoren die inlands hout afnemen zijn de zagerijen, de

emballageindustrie, de papier- en karton industrie, de impregneerbedrijven, de spaanplatenindustrie en de klompenmakerij.

Welk rondhoutsortiment wordt verwerkt verschilt per bedrijfstype. Zo verwerken zagerijen de sortimenten zaaghout, kisthout en profielverspanningshout en fi-neerbedrijven het sortiment fi-neerhout. Papier- en kartonproducenten verbruiken vezel- en spaanplaathout.

Rondhoutimpregneerbedrijven verduurzamen paalhout. Verder komt paalhout als eindproduct nog voor in ongeïmpregneerde staat of als heipaal. Een typisch Nederlands sortiment, tenslotte, is het door de klompenmakerijen verwerkte klompenhout.

De zagerijen

De zagerijen leveren ten behoeve van de vervoers- en distributiebedrijven gezaagd hout aan de emballage- en palletindustrie (1992 54%) de bouw (constructiehout) en via de impregneerbedrijven aan de grond-,

weg- en waterbouwsector.

Driekwart van de zagerijen verwerkte in 1992 minder dan 10.000 m³ rondhout per jaar. Deze bedrijven zijn echter essentieel voor de verwerking van speciale houtsoorten of voor het zagen van speciale afmetingen. De zeven grootste bedrijven (klasse 25.000 m³ en groter) verwerkten gezamenlijk 420.000 m³ (60% van totale zaaghoutvolume). Meer dan 50% van de productie van de zagerijen is bestemd voor de pallet- en emballage industrie.

Populierehout is verreweg de belangrijkste houtsoort voor de zagerijen. Bijna de helft van het totale verbruik bestaat uit deze houtsoort. Als gevolg van ingrijpende, wettelijke maatregelen in Duitsland om de verpakkingstroom te beteugelen is de vraag naar populierenrondhout voor (eenmalig) hout verpakking- en vervoersmateriaal sterk gedaald. De papierindustrie vormt voor de zagerijen een essentieel afzetgebied van "resthout" (chips).

Sector	Aantal bedrijven	Aantal werkzame personen. Zelfstandigen en personeel	Grondstofinzet productie en omzet	Aandeel inlands hout in grondstof pakket
10. Zagerijen incl. een onbekend aantal bedrijven dat een zagerij combineert met een emballage- of palletfabricagebedrijf (zie 11) (1992)	69	circa 1700	Grondstof zaaghout met schors 760.000 m ³ inclusief 66.000 m ³ tropisch hout. Productie 420.000 m ³ gezaagd hout. Omzet onbekend	65% aandeel in inlands hout. Van het inlands hout is het aandeel populier 45%, grenen 20%, vuren 15%, beuk 7% en eik 4% 25%
11. Emballage- en palletindustrie incl. een onbekend aantal bedrijven dat deel uitmaakt van de zagerijsector. Zagerijen zijn vaak een onderdeel van een emballagebedrijf (1991)	circa 100	circa 2500	Grondstof 850.000 m ³ gezaagd hout. Omzet f 500 mln waarvan 12 mln eenmalige pallets waarde f 200 mln. 3 mln meermalige pallets waarde f 100 mln. kisten aantal 100 mln. waarde f 200 mln	
12. Houtimpregneerbedrijven (1992)	34	500 à 600	grondstofinzet rondhout vooral paalhout 131.000 m ³ gezaagd hout 90.000 m ³ (planken)	25% van het rondhout aandeel inlands hout in gezaagd hout onbekend

Emballage- en palletindustrie

Op de emballagemarkt (pallets en kosten) treden grote structurele veranderingen op:

- a. verschuiving van eenmalige naar meermalige pallets; - onder invloed van milieuwetgeving - (Verpackungsverordnung) in Duitsland;
- b. standaardisatie van de pallets, toeneming van productie van pallets uit standaardhandelsmaten van gezaagd hout en vermindering van maatpallets op specificatie. Productie van pallets zou naar lage lonenlanden kunnen verschuiven (voormalig Oostblok);

c. zeer snelle teruggang van de houten kistenmarkt van 100 miljoen stuks in 1991 naar minder dan 25 miljoen in 1993.

Houtimpregneerbedrijven

Het in de verduurzamingsbedrijven verwerkte rondhout is grotendeels afkomstig uit het buitenland en bestaat voor bijna 100% uit naaldhout (vooral vuren en in mindere mate grenen, lariks en douglas).

De rondhoutimpregnerende sector is de laatste jaren geconfronteerd met nieuwe, strengere milieueisen van de overheid. In overleg met het ministerie van

VROM is de bedrijfstak overgeschakeld naar meer milieuvriendelijke methodes van verduurzaming. Hierdoor verwachten de impregneerbedrijven, dat aan het gebruik van verduurzaamd hout geen beperkingen opgelegd zouden worden. Tegen deze verwachting in, kondigden een aantal waterschappen in 1992 toch een verbod af op het gebruik van verduurzaamd hout. Tegen dit verbod is door de Vereniging van Houtimpregneerbedrijven in Nederland (VHN) een rechtszaak aangespannen. De uitkomst van deze rechtszaak was, dat het gebruik van verduurzaamd hout in

Sector	Aantal bedrijven	Aantal werkzame personen. Zelfstandigen en personeel	Grondstofinzet productie en omzet	Aandeel inlands hout in grondstof pakket
13. Papier- en karton-industrie (1992)	32	3700	Grondstofinzet in 1000 m ³ rondhout equivalent (r.e.) rondhout 187 chips 142 oud papier 7659 marktpulp 2883 Totaal 10871 productie 2.832.000 ton papier en karton omzet f 3664 mln	82% 54% 0%
14. Klompenmakerij (1991)	40	circa 300	Grondstof 20.000 m ³ vooral populier. Productie 3 mln paar klompen waarvan 1 mln paar draagklompen 2 mln paar souvenir en sierklompen. Omzet f 45 mln	90%
15. Spaanplaat- en vezelindustrie (1992)	4	onbekend	Grondstofinzet 10.000 m ³ rondhout vuren en grenen. Produkten houtwol-cementplaat en cementspaanplaat. Aantal platen en omzet onbekend	53%
16. Fineerbedrijven (1992)	9	onbekend	Grondstofinzet niet tropisch rondhout 13.000 m ³ . Tropisch hout 40.000 m ³ . Productie niet tropisch fineer onbekend. Tropisch fineer 21.000 m ³ Omzet onbekend	47%

de waterbouw niet mag worden verboden.

De Raad van State sprak uit, dat elke handeling - dus ook het slaan van palen van welk materiaal dan ook (!) - waarmee stoffen in het water worden gebracht als lozing moet worden gezien. Een onbevestigende gang van zaken die de ingewikkelde en tijdrovende vergunningsprocedure nog steeds leidt tot een achterblijvend houtgebruik in de waterbouw. De belangrijkste reden voor de teruglopende afzet van verduurzaamd rondhout was echter het tegen vallen van het opdrachtevolumen in de grond- en waterbouw.

Het rondhoutverbruik van de impregneerbedrijven daalde in 1992 dan ook met ruim 50.000 m³ tot 131.000 m³ (zonder schors).

Papier- en kartonindustrie

Het rondhoutverbruik van de Nederlandse papierindustrie is sterk afgenomen en zal nog verder dalen: van ruim 300.000 m³ in 1988 tot ongeveer 150.000 m³ in 1995. Deze daling gaat overigens relatief vooral ten koste van het ingevoerde papierhout. Uit eigen land zal naar verwachting 80.000 m³ minder worden gebruikt.

De houtverwerkende papierindustrie voert een aantal ingrijpende wijzigingen door in haar grondstoffenpakket. Papierhout wordt in toenemende mate vervangen door oud papier en chips. De vraag naar Nederlands rondhout/grenen zal hierdoor sterk afnemen (vergeleken met 1988 -30%). Desondanks blijft grenen de belangrijkste papierhoutsoort.

Vanaf 1993 wordt door de papierindustrie geen douglas meer geaccepteerd. De daling van het rondhoutverbruik zal grotendeels

worden opgevangen door een grotere inzet van oud papier en chips.

Vurenhout levert de meest gebruikte chipsoort, gevolgd door grenen. De kartonindustrie neemt alleen populierenchips af.

Klompemaking

Een typisch Nederlandse houtverwerkingssector is de klompemaking. Klompemakingen zijn van oudsher gevestigd in streken waar populieren groeien. Het verbruik van klompemaking is de laatste jaren erg stabiel en er zijn ook in de toekomst geen schommelingen te verwachten. Jaarlijks wordt 20.000 m³ klompemaking verwerkt, waarvan populierenhout het leeuwedeel (90%) zal blijven vormen. Dit rondhout komt vrijwel geheel uit Nederland.

Spaanplaat- en vezelplaatindustrie

In Nederland zijn slechts twee plaatfabrikanten die rondhout in het productieproces gebruiken. Dit rondhout wordt verwerkt tot houtwolcementplaat of cementspaanplaat. Het gebruikte rondhoutsoort is een menging van papierhout en spaan- en vezelplaat. Voor de kwalitatief betere platen wordt alleen papierhout ingezet.

Fineerbedrijven

Fineerbedrijven verwerken fineerhout tot fineer of triplex voor meubelbedrijven 4.000 m³. Daarnaast wordt 9.000 m³ afrolhout verwerkt door Nederlandse kistjesfabrikanten (emballage). Fineerhout bestaat voor 70% uit populier en voor 30% uit beuk.

Slotopmerking

Uit het voorgaande komt duidelijk de grote economische betekenis van de bedrijven binnen de be-

drijfskolom naar voren evenals de omvang van de werkgelegenheid. Er vinden meer dan 14.000 mensen werk in de bos en houtsector. Zij zijn wat hun werkgelegenheid en werkomstandigheden betreft, afhankelijk van de rentabiliteitsontwikkeling binnen de diverse sectoren.

Het in Nederland geproduceerde hout is voor de Nederlandse economie duidelijk van belang. Het schept werkgelegenheid in de bosbouwsector zelf en in de overige bedrijven in de bedrijfskolom bos en hout (leveranciers en afnemers van het bosbedrijf). Het gaat daarbij naar rato van het aandeel inlands hout in het grondstofpakket om circa 8.000 à 9.000 arbeidsplaatsen.

Het inlands hout draagt bij aan de instandhouding van vele waardevolle vormen van werkgelegenheid (hoofd- en handenarbeid) in een rijk gediversifieerd bedrijfsleven, dat voor een deel afhankelijk is van export (zoals de boomkwekerij) en van de verwerking van geïmporteerd hout naast inlands hout.

Geraadpleegde bronnen

Nota verbetering afstemming van vraag en aanbod van bosplantsoen (Bosschap 1991).
Houtvoorziening Ministerie van Economische Zaken.
Productiestatistiek CBS.
Gegevens FAO.
Registratiegegevens bosbouwondernemingen Bosschap.
"De Nederlandse Rondhoutverwerking in 1992" Stichting Bos en Hout.
HOSP-project Houtoogst Statistiek Prognose.
Crisis op de Nederlandse rondhoutmarkt Stichting Bos en Hout en Overleggroep Houtvoorziening en Houtproductie.
Telefonisch informatie ingewonnen bij brancheorganisaties en individuele bedrijven.